

Світлана Батуріна

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
відділ української історіографії,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна),
baturina@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0835-7189>

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМИНИ НА СТОРІНКАХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті пропонується аналіз сучасних шкільних підручників на предмет представлення в них історії взаємин між українцями та поляками впродовж тривалого періоду від середньовіччя до середини ХХ ст. Серед основних завдань публікації є прослідкувати зміни, які відбулися (чи не відбулися) у сприйнятті найближчого сусіда та відносин з ним, у порівнянні із попереднім поколінням українських підручників. Яким чином в них представлені поляки, польська держава та спільне минуле від часів середньовіччя до сьогодення. До уваги взято шкільні підручники для 5–11 кл., які отримали рекомендації до викладання в загальноосвітніх школах.

Відзначено, що поляки і Польща в текстах підручників з'являються в певні історичні періоди, висвітлення кожного з яких відзначено особливостями, зумовленими економічними, політичними й суспільними чинниками: доба середньовіччя – династичні контакти й мілітарні конфлікти польських королів і руських князів; XIV – перша половина XVII ст. – річпосполитський період від підпорядкування Польщею території Галицько-Волинського князівства і колишніх теренів Русі до Хмельниччини; кінець XVIII–XIX ст. – від Коліївщини до відновлення польської держави; період ХХ ст. Спільним для висвітлення усіх цих періодів, попри специфіку та унікальність, є наявність конфлікту. Історія Польщі та україно-польських взаємин актуалізується в підручниках майже виключно через конфронтацію між обома народами в політичній чи військовій площині.

Ключові слова: Польща, поляки, підручники, історія України, образ “іношого”.

Україна і Польща мають непросту історію співіснування в кордонах спільних держав, драматичних колізій політичних,

соціальних та конфесіональних конфліктів, а також досвід культурного взаємообміну та впливів, що збагачували обидва народи. Усі ці фактори безперечно відбивалися на формуванні в українському соціумі образу Польщі, поляків як “іншого”. Різні аспекти його репрезентації представлені в сучасній історіографії¹. Один із них є конструювання такого образу в шкільних

---

¹ *Зашикільняк Л.* Історія “своя” й історія “чужа” // *Критика*. 2009. Ч. 9–10. С. 143–144; *Його ж.* Образ Польщі і поляків у сучасній Україні // *Проблеми слов’янознавства*. Львів, 2011. Вип. 60. С. 63–72; *Середка В.* Конструювання образу іншого та історичної ідентичності в Україні і Польщі: порівняльно-текстуальний аналіз шкільних підручників з історії // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. Збірник наукових праць. Харків, 2003. С. 270–276; *Sereda W.* Święta historyczne i bohaterowie narodowi w świadomości mieszkańców Doniecka i Lwowa // *Ukraina Nowa*. Red. Jaroslaw Moklak. Kraków: “Historia Iagellonica”. 2006. № 2. Р. 109–122; *Яковенко Н.* Брати/вороги або поляки очима українця XVII–XVIII століть // *Незалежний культурологічний часопис “І”*. 1997. № 10. С. 156–167; *Дашкевич Я.* Шляхи подолання упереджень (перешкоди нормалізації польсько-українських стосунків) // *Польсько-українські студії*. Т. 1: Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Матеріали міжнародної наукової конференції (Кам’янець-Подільський, 29–31 травня 1992 р.). Київ, 1993. С. 26–30; *Janmaat J. G.* The “Ethnic Other” in Ukrainian History Textbooks: The Case of Russia and the Russians // *Compare: a Journal of Comparative Education*. Vol. 37. № 3. Р. 307–324; *Kasianov G.* Rewriting or Rethinking? Contemporary Ukrainian Historiography and Nation-Building // *Dilemmas of State-led National Building in Ukraine* / Eds. Taras Kuzio and Paul D’Aniery. Westport, Conn: Praeger Publishers, 2002; *Бомсдорф Фальк, Бордюгов Геннадій.* Учебники истории: носители стереотипов, памяти о конфликтах или источник для взаимопонимания // *Россия и страны Балтии, Центральной и Восточной Европы, Южного Кавказа, Центральной Азии: старые и новые образы в современных учебниках истории*. Москва, 2003; *Гончаренко Н., Кушнарџова М.* Школа іншування // *Критика*. 2001. № 4. С. 12; *Історична освіта в полікультурному суспільстві: виклики та перспективи для України: Матеріали міжнародного круглого столу (Київ, 14 липня 2010 р.)*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2011.

підручниках. Це теж не нова тема і перебуває в центрі уваги дослідників, починаючи від 1990-х рр., відколи Україна стала самостійним державним суб'єктом². Згідно з результатами цих студій можна схематично окреслити спосіб і образ сприйняття/“іншування” поляків, Польщі, спільного історичного минулого, міждержавних та міжнаціональних взаємин. Така схема виглядатиме наступним чином:

- Польща і поляки представлені конкуруючими або ж ворожими об'єктами, які протистояли державотворчим прагненням українців;
- етноцентризм, протиставлення себе сусіднім народам;
- українська історія здебільшого розглядається кризь призму політичних стосунків, переважання державоцентричної візії минулого;
- модернізація минулого. Сучасне уявлення і трактування категорій “держава”, “нація”, “народ”, “вітчизна” та ін. переносяться на ранньомодерні часи й навіть добу середньовіччя;
- ототожнення й поєднання етнічного та конфесійного, етнічного та соціального, результатом якого стають сучасні означення, на кшталт – польсько-католицький, польсько-шляхетський та ін.;
- домінування ще радянських схем і кліше, які трансформувалися, змінивши зміст і наповнення. Наприклад,

---

² Яковенко Н. Польща та поляки в шкільних підручниках історії, або Відлуння давнього й недавнього минулого // Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ, 2002; Гончаренко Н., Кушнарєва М. Школа віншування С. 20–23; Серєда В. Вплив польських та українських шкільних підручників з історії на формування польсько-українських етнічних стереотипів // Вісник Львівського університету. Серія історична. Випуск 35–36. Львів, 2000. С. 387–399; Її ж. Конструювання образу іншого та історичної ідентичності в Україні і Польщі: порівняльно-текстуальний аналіз шкільних підручників з історії // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць. Харків, 2003. С. 270–276.

“класова боротьба” – “національно-визвольна боротьба”, “назрівання”, “рушійні сили” і т. п.;

- водночас, попри приклади негативної рецепції спільних сторінок минулого, у текстах підручників мають місце виважені судження. Окрім висвітлення й констатації конфліктів, які існували, спостерігається спроба об’єктивної оцінки їх суті та природи. В окремих підручниках Польща також трактується і як своєрідний місток, через який на українські терени потрапляли ідеї європейського гуманізму, реформації, відбувалися освітні впливи, засвоювались традиції магдебурзького права, засад парламентаризму та ін.

Завданням цієї публікації є аналіз сучасних підручників з історії України, написаних упродовж останнього десятиліття. Головною метою є прослідкувати зміни, які відбулися (чи не відбулися) у сприйнятті найближчого сусіда. Яким чином в них представлені поляки, польська держава та спільне минуле від часів середньовіччя до сьогодення. Окрім цього, цікавим видається порівняти трактування окремих подій, періодів в українських і польських підручниках. До уваги взято шкільні підручники для 5–11 кл., які отримали рекомендації до викладання в загальноосвітніх школах³.

---

³ Щупак І., Піскарьова І., Бурлака О. Вступ до історії. Підручник для 5-го кл. Київ, 2018; Власов В. Вступ до історії. Підручник для 5-го кл. Київ, 2018; Пометун О., Костюк І., Малієнко Ю. Історія України (вступ до історії). Київ, 2013; Мисан В. Вступ до історії України. Підручник для 5-го кл. Київ, 2010; Власов В., Данилевська О. Вступ до історії України. Підручник для 5-го кл. Київ, 2002; Власов В., Данилевська О. Вступ до історії України. Підручник для 5-го кл. Київ, 2010; Гісем О. Історія України. Підручник для 7-го кл. Тернопіль, 2015; Гупан Н., Смагін І., Пометун О. Історія України. Підручник для 7-го кл. Київ, 2015; Власов В. Історія України. Підручник для 7-го кл. Київ, 2015; Смолій В., Степанков В. Історія України. Підручник для 7-го кл. Київ, 2015; Свідерський Ю., Ладиченко Т., Романишин Н. Історія України. Підручник для 7-го кл. Київ, 2007; Власов В. Історія України. Підручник для 8-го кл. Київ, 2016; Струкевич О., Романюк І., Пірус Т. Історія України. Підручник для 8-го кл. Київ, 2008; Швидько Г.,

Слід відзначити, що з постанням України як самостійної держави її відносини з Польщею в гуманітарній сфері набувають конструктивного характеру. У травні 1992 р. між обома державами був підписаний договір про добросусідство, у якому, зокрема, зачіпалася й сфера гуманітарного співробітництва⁴.

Чорнобай П. Історія України. Підручник для 8-го кл. Київ, 2016; *Швидько Г.* Історія України. Підручник для 8-го кл. Київ, 2008; *Гупан Н., Смагін І., Пометун О.* Історія України. Підручник для 8-го кл. Київ, 2016; *Струкевич О.* Історія України. Підручник для 8-го кл. Київ, 2016; *Сорочинська Н., Гісем О.* Історія України. Підручник для 9-го кл. Тернопіль, 2017; *Бурнейко І., Хлібовська Г., Крижановська М., Наумчук О.* Історія України. Підручник для 9-го кл. Тернопіль, 2017; *Реснт О., Малій О.* Історія України. Підручник для 9-го кл. Київ, 2009; 2017; *Турченко Ф., Мороко В.* Історія України. Підручник для 9-го кл. Київ, 2009; 2017; *Пометун О., Гупан Н., Смагін І.* Історія України. Підручник для 9-го кл. Київ, 2017; *Власов В.* Історія України. Підручник для 9-го кл. Київ, 2017; *Струкевич О.* Історія України. Підручник для 9-го кл. Київ, 2009; *Власов В., Кульчицький С.* Історія України. Підручник для 10-го кл. Київ, 2018; *Пометун О., Гупан Н.* Історія України. Підручник для 10-го кл. Київ, 2018; *Мудрий М., Аркуша О.* Історія: Україна і світ. Підручник для 10-го кл. Київ, 2018; *Турченко Ф.* Історія України. Підручник для 10-го кл. Київ, 2010; *Кульчицький С., Лебедева Ю.* Історія України. Підручник для 10-го кл. Київ, 2010; *Реснт О., Малій О.* Історія України. Підручник для 10-го кл. Київ, 2010; *Мудрий М., Аркуша О.* Історія: Україна і світ. Підручник для 11-го кл. Київ, 2019; *Сорочинська Н., Гісем О.* Історія України. Підручник для 11-го кл. Тернопіль, 2019; *Даниленко В., Смольницька М.* Історія України. Підручник для 11-го кл. Київ, 2019; *Кульчицький С., Власов В.* Історія України. Підручник для 11-го кл. Київ, 2019; *Пометун О., Гупан Н.* Історія України. Підручник для 11-го кл. Київ, 2011; *Струкевич О., Дровозюк С.* Історія України. Підручник для 11-го кл. Київ, 2019; *Турченко Ф.* Історія України. Підручник для 11-го кл. Київ, 2011; *Кульчицький С., Лебедева Ю.* Історія України. Підручник для 11-го кл. Київ, 2011; *Хлібовська Г., Наумчук О., Крижановська М., Гирич І., Бурнейко О.* Історія України. Підручник для 11 кл. Тернопіль, 2019.

⁴ *Мацюк В.* Написання підручників з історії в контексті “Стратегічного партнерства України і Польщі” // *Polska i Ukraina w podręcznikach szkolnych i akademickich. Materiały z konferencji naukowej na temat*

Уже через рік у 1993 р. утворилася українсько-польська підручникові комісія для вирішення й узгодження взаємних претензій щодо висвітлення історії в підручниках обох держав, до якої увійшли вчені-історики, представники громадськості й освітяни Польщі та України. У польської сторони вже був багатий досвід діяльності таких комісій. Зокрема, на той час успішно діяла аналогічна польсько-німецька комісія, завданням якої стало улагодження у висвітленні таких складних моментів в історії обох народів історії, як війни з хрестоносцями, період II світової війни, післявоєнний перерозподіл територій та примусове переселення людності. Результатом діяльності комісії було узгодження змісту підручників та поява публікацій, у яких досліджувався їх зміст⁵. Подібний досвід співпраці існував і з білорусами⁶.

Перед українсько-польською комісією постали не менш складні завдання: узгодити спільну візію на проблеми середньовіччя – анексію Галицько-Волинської держави, Хмельниччину, драматичні події XX ст. – визвольні змагання 1917–1921 рр., події на Волині 1943 р., операцію “Вісла” та ін.⁷ Наразі відбу-

---

podręczników szkolnych i akademickich w Polsce i na Ukrainie, odbytej 18–19 września 2000 r. Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie S. 25. Rzeszów, 2001.

⁵ *Suchowski A.* Powstanie Warszawskie w niemieckich podręcznikach historii // *Wiomości Historyczne*. 1995. № 4; *Zrozumieć historię – kształcować przyszłość. Stosunki polsko-niemieckie w latach 1933–1949. Materiały pomocnicze do nauczania historii.* Drezno-Wrocław, 2007; *Ruckiewicz K.* Historia Niemiec i stosunków polsko-niemieckich po 1945 w polskich podręcznikach do historii dla szkół średnich // *Zeszyty Niemieckoznawcze*. 1999. № 1. S. 39–69.

⁶ *Milewski J.* Polsko-Białoruska komisja do spraw podręczników historycznych // *Białoruskie Zeszyty Historyczne*. 1992. № 2. S. 127–130.

⁷ *Sierczyk W.* Polsko-Ukraińska Komisja Podręcznikowa. *Przeszłość – stan obecny – nadzieje* // *Polska i Ukraina w podręcznikach szkolnych i akademickich*. S. 9–18; *Полянський П.* Про українсько-польську комісію експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії // *Український історичний журнал* 1999. № 1. С. 151–153.

лася двадцять одна сесія в роботі цієї комісії, які проходили в Україні та Польщі. Остання з них відбулася в Кракові 10–14 червня 2019 р.⁸ Попри певні труднощі у справі досягнення компромісів в особливо контраверсійних питаннях, проблеми впровадження рішень комісії в практичній площині, її діяльність все ж мала значний вплив на зміст українських сюжетів в шкільних та академічних підручниках Польщі та польських сюжетів у відповідних українських виданнях. Більшість авторів дидактичної літератури намагалися писати в руслі толерантності та розуміння багатогранності історичного процесу.

Поляки та Польща починають фігурувати на сторінках українських підручників з доби середньовіччя – у період існування Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Вони представлені передусім як слов'яни, сусіди, у яких у цей період формується держава. Відносини з поляками трактуються з одного боку як ворожі – постійні конфлікти за прикордонні землі – Червенські міста, втручання польських королів (Болеслав I Хоробрий) у внутрішні конфлікти Русі. Однак, крім цього фіксуються й позитивні сторони відносин. Відзначено, що руські князі часто укладали династичні шлюби з представниками польських династій, налагоджувалися торгівельні зносини. В одному з підручників зазначено про приклад мирного співіснування обох народів. У 1129 р. руські купці були пограбовані польськими воїнами, ті пожалілися київському князю Мстиславу, який, у свою чергу, написав про інцидент польському королю Болеславу. Той одразу відреагував, наказавши в повній мірі відшкодувати купцям втрачене і покарати нападників⁹.

Після монгольської навали настає тривалий період бездержавності, внаслідок чого землі колишньої Русі потрапляють під контроль інших державних утворень – передусім Литви і Поль-

---

⁸ URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5202>; Українсько-польське співробітництво в галузі історичної освіти: Матеріали та документи українсько-польської комісії експертів з удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії (1993–2013) / Упоряд. В. В. Бондар; відп. ред. О. А. Удод. Київ: Генеза, 2013.

⁹ *Гісем О.* Історія України. Підручник для 7-го кл. С. 103.

щі. У підручнику 2010 р. зазначено, що в період XIII–XVI ст. Україна стала ареною боротьби іноземних поневолювачів – монголів, литовців і поляків та українського народу¹⁰. Таким чином, поняття “національно-визвольна боротьба” екстраполюється на середньовіччя, модернізуючись, відповідно до сучасних уявлень.

Під час висвітлення зазначеного періоду характерним є протиставлення політики двох “поневолювачів” – Литви і Польщі. При чому завжди не на користь останньої. Литва презентується в більшості підручниках як “литовсько-руська держава”¹¹. Литовці позиціонувалися як визволителі від монгольського володарювання, що в мирний спосіб підпорядковували собі руські землі. Вони переймали звичаї, мову, віру Русі, яка перебувала, відносно литовців, на вищому цивілізаційному щаблі. Литва ніколи не асимілювала Русь – ця теза прослідковується у багатьох підручниках, що торкаються означеної тематики¹².

Паралельно з литовцями землі Русі підпорядковують і поляки, політика яких виступає в підручниках різким контрастом із діями литовців. При оцінці поляків з’являються поняття “загарбник”, “чужинець”. Відзначено, що польська колонізація різко відрізнялася від литовської, оскільки поляки нехтували місцевим законодавством та звичаями¹³. Польща, на відміну від мирного просування литовських князів на українські терени і їх перепідпорядкування від юрисдикції Золотої Орди, “загарбує” Галичину, запроваджує тут католицьку віру, поневолює селян, заохочуючи німецьку колонізацію міст, витісняючи звідти русь-

---

¹⁰ Мисан В. Вступ до історії України. Підручник для 5-го кл. С. 76.

¹¹ Власов В., Данилевська О. Вступ до історії України. Підручник для 5-го кл. Київ, 2002. С. 74; Мисан В. Вступ до історії України. Підручник для 5-го кл. С. 75.

¹² Гісем О. Історія України. Підручник для 7-го кл. С. 141; Смолий В., Степанков В. Історія України. Підручник для 7-го кл. С. 170.

¹³ Мисан В. Вступ до історії України. Підручник для 5-го класу. С. 75; Пометун О., Костюк І., Малієнко Ю. Історія України (вступ до історії). Підручник для 5-го кл. С. 91; Власов В., Данилевська О. Вступ до історії України. Підручник для 5-го кл. Київ, 2002. С. 93–95.

кий елемент¹⁴. У подальшому Польща просувається на українські землі, при цьому це просування означається в окремих підручниках термінами “насильницька колонізація”, “приєднання”, “іноземне панування”. Основним негативним чинником стає при цьому конфесійний фактор – “чужа віра”, “насадження католицизму та унії”, “окатоличення”¹⁵. Наголошувалося, що з початком польського панування відчутно погіршилося соціальне становище українського населення. Містяни потерпали від нерівноправних правил торгівлі, селяни піддавалися дедалі інтенсивнішому закріпаченню¹⁶. Як зауважено в одному з підручників, у містах на теренах України, влада в яких перебувала в руках іноземців, загострюються національно-релігійні протиріччя. Єдиним виключенням був Кам’янець-Подільський, де зберігався відносний паритет¹⁷. Однак варто зауважити, що в більшості аналізованих підручників за період 2010–2018 рр. ці негативні зміни хоч і асоціювалися з переходом українських земель до Польського Королівства і політикою держави, у них не фіксується прямого ототожнення з етнічністю, з “поляками”.

Символічною подією, яка стала рубежем, що ознаменував початок польського/річпосполитського періоду української історії стала Люблінська унія¹⁸. У підручниках вона оцінюється по-

---

¹⁴ Свідерський Ю., Ладиченко Т., Романишин Н. Історія України. Підручник для 7-го кл. С. 183–184.

¹⁵ Струкевич О., Романюк І., Пірус Т. Історія України. Підручник для 8-го кл. С. 68–69.

¹⁶ Швидько Г. Історія України. Підручник для 8-го кл. С. 17; Власов В. Історія України. Підручник для 8-го кл. С. 16.

¹⁷ Струкевич О., Романюк І., Пірус Т. Історія України. Підручник для 8-го кл. С. 16.

¹⁸ Інформація про Люблінську унію в контексті України знаходимо в кількох польських підручниках. В одному з них йдеться про набуття Кораною багатого краю разом із мужніми, але й дуже клопотливими підданими – козаками (*Gładysz M., Skupny Ł. Historia. Podręcznik dla klasy I liceum i technikum. Część pierwsza (od Średniowiecza do Nowożytności)*. Gdańsk, 2002. S. 242). У кожному з підручників, що торкаються подій XVI–XVII ст. не уникається можливість з’ясування природи козацького стану, його релігійної, соціальної, етнічної приналеж-

різному: від “акту загарбання українських земель”¹⁹ до початку нової європейської доби у вітчизняній історії. До негативних наслідків унії автори підручників відносять ліквідацію залишків автономії земель колишньої Русі, посилення колонізації, а відтак погіршення становища українців. Водночас цей акт посприяв об’єднанню значної частини етнічних українських земель в межах однієї держави, а також привнесення європейських традицій на український ґрунт. Власне позитивна характеристика наслідків цієї події ототожнюється з оцінкою річпосполитського періоду в українській історії. Польща, на думку багатьох авторів, стала містком для європейських впливів. Саме в цей період в Україну потрапляють і знаходять подальший розвиток ідеї гуманізму, реформації, передові на той час освітні й політичні тенденції, європейські традиції архітектури, містобудування, а також мистецтва, літератури та ін.²⁰

Подальшу оповідь про події спільної українсько-польської історії в підручниках продовжено сюжетами, які стосуються козацьких повстань кінця XVI – початку XVII ст., що стали відповіддю на утиски українського населення та обмеження прав козацтва. Найвищим піднесенням польсько-козацького протистояння стала Хмельниччина – Національно-визвольна війна. У підручниках 1990-х рр., так само як і в новітніх виданнях, детально описано подієву канву 1648–1657 рр., причини цих подій. Подекуди натрапляємо на терміни та означення, притаманні радянській історіографії – “назрівання”, “рушійні сили”, “всенародна боротьба” та ін. У підручнику 2016 р. знаходимо визначення “історична необхідність війни”, що була зумовлена колонізацією, національно-релігійним гнітом, презирством до

ності. Козаки у візії більшості авторів були своєрідним конгломератом із різних станів та етносів, які, однак, у більшості ідентифікували себе з русинами та православ’ям (*Kucharczuk G., Milczarek P., Robak M. Przez tysiąclecia i wieki. Cywilizacje nowożytności. Kl. 2 gimnazium. Warszawa, 2003. S. 177*).

¹⁹ Швидько Г. Чорнобай П. Історія України. Підручник для 8-го кл. С. 29.

²⁰ Власов В. Історія України. Підручник для 8-го кл. С. 46–47.

української мови і культури²¹. Рудименти спостерігаємо й у визначенні характеру війни, яка включає етнічні конотації – “війна проти Польщі”, “звільнення від польського панування” тощо²².

Подібна ж схема панує у багатьох підручниках при висвітленні подій другої половини XVIII ст., відомих як Коліївщина. Багато сучасних термінів, концептів для характеристики Коліївщини, притаманних сучасним студіям, мають радянське коріння, але інакші акценти. Наприклад, “возз’єднання” (не з російським народом, а з українським народом Лівобережної України задля відновлення єдиної Гетьманщини), “боротьба” (уже не класова, а за національне визволення) та ін.

У визначенні причин Коліївщини, так само як і в радянські часи, продовжує домінувати формула “потрійного гніту” – соціально-економічного, релігійного та національного. Так само актуальним залишається образ ворога, характеристика якого зміщується від класовості (як це було в радянську добу) до національності і конфесії, які протистоять національному поступові українського народу. Головною ж стає теза про Коліївщину як продовження національно-визвольної боротьби україн-

---

²¹ Швидько Г., Чорнобай П. Історія України. Підручник для 8-го кл. С. 45.

²² Події Національно-визвольної війни найдокладніше репрезентовані в польській дидактичній літературі. Цій події в підручниках, як правило, присвячений цілий розділ, що носить різні назви: “Трагічне півстоліття”, “Складні часи Речі Посполитої”, “Україна у вогні”. Загальна візія цих подій в літературі збігається. Це внутрішній конфлікт, громадянська війна (*wojna domowa*), яка згодом перетворилася на східноєвропейський збройний конфлікт. В окремих роботах виступ Хмельницького трактується як бунт. Утім така інтерпретація в більшості характерна для текстів початку 1990-х рр. Усі автори суголосні у твердженні, що повстання козаків, яке розпочалося в 1648 р., стало однією із найкращих і трагічних подій в історії Польщі, що викрило усі внутрішні проблеми Речі Посполитої та показало недосконалість її військово-політичної системи, започаткувало епоху нестабільності й зовнішньої експансії, що врешті-решт призвело до зникнення держави з політичної карти Європи. Причому ці події мали трагічні наслідки не лише для Польщі, але й України.

ського народу, що почалась із серії козацьких повстань початку XVII ст. Коліївщина в багатьох сучасних публікаціях ототожнюється з Хмельниччиною. Обидві події вважаються “генетично-пов’язаними”, як прояви “національно-визвольної боротьби українського народу”. Кінцевим результатом цієї “другої Хмельниччини” мало стати відновлення Гетьманщини на Правобережжі, реставрація автономного устрою, елементи якого продовжували там існувати аж до кінця XVII ст. Образ “визволеної землі” (від польської адміністрації, католицьких, уніатських інституцій) й “відновлення козацької адміністрації” стає наріжним в більшості текстів.

Польська тематика зникає з українських підручників до середини XIX ст. і знову актуалізується у зв’язку з подіями польських повстань 1830-х і 1860-х рр., “весни народів” у Галичині. Поляки в цих сюжетах постають в декількох образах – великих землевласників (родини Потоцьких, Браніцьких), учасників повстанських рухів, польських політичних діячів. Ці образи здебільшого деперсоніфіковані. Втім період XIX ст. – період бездержавності у поляків, мабуть єдиний, коли в текстах підручників на першому місці не стоїть держава – Польща. Однак, попри її відсутність як антагоністичної складової українсько-польських взаємин, елемент конфронтації в описанні моментів спільного минулого обох народів продовжує існувати.

Ідеться, наприклад, про польські повстання, які мали на меті відновлення державності. Обидві спроби у XIX ст. протистояти Російській імперії виявилися невдалими. Не останню роль у цьому, на думку авторів підручників, відіграло українське питання і особливості відносин між двома народами в той період. Поляки-повстанці – шляхтичі й землевласники нехтують інтересами українців – в основному селян, яких планують залучити на свою сторону під гаслом “За нашу і вашу свободу”. Однак при цьому не визнають за українцями права на свою державу, включаючи українську етнічну територію до майбутньої польської держави²³.

---

²³ Струкевич О. Історія України. Підручник для 9 кл. С. 201; Власов В. Історія України. Підручник для 9 кл. С. 149; Пометун О., Гупан Н., Смагін І. Історія України. Підручник для 9 кл. С. 127.

Події 1848 р. – “весни народів” у контексті українсько-польських взаємин презентовано в підручниках як вияв протистояння між представниками обох народів за право створення національних державних структур на території Галичини. І поляки, і українці вважали цю землю своєю і не бажали поступатися. Як відзначено в одному з підручників, польські і українські ідеї були багато в чому споріднені, однак польська сторона відмовлялася визнавати за українцями права на самобутність²⁴. Інший автор відмічає, що поляки вважали українців штучною нацією, відтак не рахувалися з їхніми інтересами²⁵. У текстах підручників можна зустріти протилежні висновки щодо змісту польського і українського рухів. За однією з версій, австрійський уряд неодмінно захищав інтереси поляків²⁶. Згідно з іншою – австрійці використовували український рух задля послаблення польського. Проте існує і консолідуюча позиція, згідно з якою австрійська влада маніпулювала польськими та українськими інтересами, зіштовхуючи їх задля втримання стабільності імперії. Зокрема зазначено, що українці і поляки конфліктували між собою за землю і вплив у краї замість того щоб, разом протистояти імперії²⁷.

Здається, що польська тема в підручниках актуалізується під час висвітлення взаємних конфліктів. Прикладом цьому є тема протистояння в Галичині на початку ХХ ст., та пов’язані з цими подіями вбивства намісника Галичини – поляка Анджея Потоцького та українського студента Коцика. Наголошено, що замах на високопосадовця був використаний польськими шовіністичними колами задля наступу на українство і фальсифікації вибо-

---

²⁴ Струкевич О. Історія України. Підручник для 9 кл. С. 201, 222.

²⁵ Пометун О., Гупан Н., Смагін І. Історія України. Підручник для 9 кл. С. 65.

²⁶ Турченко Ф., Мороко В. Історія України. Підручник для 9 кл. С. 41.

²⁷ Сорочинська Н., Гісем О. Історія України. Підручник для 9 кл. С. 11.

рів до місцевого сейму²⁸. Негативний імідж поляків як противників і антагоністів українства в Галичині підкреслюється авторами в сюжеті про Першу світову війну. Поляки, користуючись тимчасовою російською окупацією краю, посприяли закриттю українських шкіл, а після повернення австрійців звинуватили українців у зраді інтересів імперії²⁹.

З розпадом Австро-Угорської імперії і початком революційних подій українсько-польські взаємини знову загострюються. Причиною знову послужила територія Галичини і Львів, де обидва народи прагнули збудувати свою державу. У підручниках відмічається про більшу консолідованість поляків у справі боротьби за територію. Відзначено, що поляки Львова вороже ставилися до ідеї української держави, бо були віддані ідеї Великої Польщі³⁰. У той час, коли українці оволоділи Львовом у листопаді 1918 р. і вважали це перемогою, поляки трактували листопадові події початком боротьби за свою державу³¹. Подальші події трактуються як польська агресія проти ЗУНР, українсько-польська війна. В окремих виданнях відзначено трагедію війни для обох народів, які століттями жили сусідами й вважали цю землю своєю батьківщиною³².

---

²⁸ *Пометун О., Гупан Н., Смагін І.* Історія України. Підручник для 9-го кл. С. 170; *Турченко Ф., Мороко В.* Історія України 9 кл. С. 301; *Власов В.* Історія України. Підручник для 9 кл. С. 253.

²⁹ *Власов В., Кульчицький С.* Історія України. Підручник для 10-го кл. С. 19.

³⁰ *Пометун О., Гупан Н.* Історія України. Підручник для 10-го кл. С. 126.

³¹ *Реснт О., Малій О.* Історія України. Підручник для 9-го кл. С. 175.

³² Тема українсько-польського протистояння після розпаду Австро-Угорської імперії також знайшла своє відображення і в польських підручниках. Їх тексти, зокрема, містять сюжети про боротьбу за Львів 1918–1919 рр. та польсько-українську війну. Інформація про ці події вписана в загальний контекст теми відновлення польської держави та дискусії про її кордони. Львів у всіх теоріях та дискусіях про кордони нової Речі Посполитої залишався польським. Утім, як зазначав один із авторів, “не лише поляки прагнули створення своєї держави... другим

Чи не єдиною позитивною сторінкою в історії українсько-взаємин, як видно з шкільних підручників, був союз Пiлсудського і Петлюри задля спiльної боротьби проти бiльшовикiв. Однак i в цьому питаннi автори пiдручникiв розходяться у поглядах. З одного боку, такий союз вважався корисним для української справи, став наріжним каменем для змiцнення від-

---

за чисельнiстю населенням Львова були українцi. В iнших рeгiонах Галичини їх кiлькiсть переважала” (*Garlicki A. Historia 1815–1939. Polska i świat. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. Warszawa, 1998. S. 256.*). Лише один з проаналiзованих пiдручникiв, у яких висвiтлюються цi подiї, трактує їх як трагедiю. Люди, якi поколiннями жили як сусiди, тепер взялися за зброю й стали ворогами (*Wojciechowski G. Historia. Podręcznik dla gimnazium. Poznań, 2001. S. 39.*). У всiх iнших простежується теза про оборонний i героїчний плин вiйни для полякiв. Українцi ж, чиї прагнення пiдпорядкувати собi Львiв i Галичину призвели до кровопролиття, виступають як iнiцiатори вiйни (*Kochanowski J. Człowiek i historia. Czasy nowe i najnowsze (XIX i XX wiek). Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. Warszawa, 2004. S. 252.*). До того ж їхнi бажання були iнспiрованi попередньою полiтикою австрiйської влади (*Kaczmarek R. Historia Polski (1914–1989). Podręcznik akademicki. Warszawa, 2010. S. 109.*). Неодмiнним атрибутом бiльшостi польських пiдручникiв є картина всенародної боротьби за Львiв, героїзм його мешканцiв, навiть пiдлiткiв – львiвських “Орлят”. Сюжет про них у пiдручниках доповнено iлюстрацiєю вiдомої картини “Львiвськi орлята”, що додає йому бiльшi емоцiйностi. Про iншу сторону конфлiкту – українцiв, з текстiв пiдручникiв майже нiчого не вiдомо, лише як про конкурентiв полякам у зайняттi земель колишньої iмперiї (*Bieski I., Dąbrowski M. Historia. Szkolny przewodnik. Bielsko-Biała, 2006. S. 286.*). Про ЗУНР iнформацiя в проаналiзованих пiдручниках вiдсутня, не кажучи вже про генезу самого українсько-польського конфлiкту. Зустрiчаються навiть курйознi твердження про те, що вiйна велася з УНР i Петлюрою, який прагнув приєднати землi за Збручем (*Toporek M. Historia Polski w pigulce. Warszawa, 1998. S. 230.*), або повiдомлення про героїчнi зусилля польських вiйськ, спрямованi на витiсненнi Петлюри за Збруч, якого змусила до миру лише тяжка вiйна з бiльшовиками (*Glubiński T. Historia 8. Trudny wiek. Warszawa, 1994. S. 80.*).

носин між обома народами й державами в сьогодні³³. З іншого відзначалося, що поляки, користуючись союзницькими відносинами під приводом визволення від більшовицьких військ, фактично окупували Україну. З перших днів окупації поляки почали експропріацію продуктів, грабежі населення, погроми, що викликало антипольські збройні виступи³⁴.

Міжвоєнний та післявоєнний періоди у відносинах двох народів у підручниках знову відзначено смугою конфліктів. Географічно опис цих взаємин обмежується Західною Україною. Ідеться про становище українців у Другій Речі Посполитій, події на Волині 1943 р., операцію “Вісла”. Найбільш мирним із цих сюжетів автори підручників відзначають перший. Попри те, що він був сповнений конфронтаціями з обох боків – колоніальна економічна політика, пацифікація, колонізація, а також вбивства польських посадовців – з українського боку, відзначено й про спроби мирного залагодження конфліктів. Зокрема оповідається про діяльність волинського воєводи Генрика Юзевського, який намагався налагоджувати польсько-українські взаємини, наголошуючи, що Волинь має стати осередком порозуміння між двома народами. Одним із прикладів “нормалізації” таких взаємин стало представництво українських політичних партій у польському Сеймі, участь українців у польській армії³⁵.

---

³³ Власов В., Кульчицький С. Історія України. Підручник для 10-го кл. С. 113.

³⁴ Пометун О., Гупан Н. Історія України. Підручник для 10-го кл. С. 145–146.

³⁵ Мудрий М., Аркуша О. Історія: Україна і світ. Підручник для 10 кл. С. 199–200. У польських підручниках відомості про Україну у міжвоєнний період викладаються в кількох аспектах: економіка, етнічний склад, політичне життя. Згідно з текстами, українці становили 14–15% населення Другої Речі Посполитої. Деякі автори при визначенні етнічного складу окремими етнічними категоріями визначають мешканців Полісся – “тутейших”, а також лемків. Українське населення переважало в селах, тоді як в містах здебільшого проживали поляки та євреї. В економічному розвитку українські території значно поступалися іншим регіонам Польщі і відносилися до так званої території “Б”. Полісся, зокрема, вважалося одним із найвідсталіших та найза-

Втім спроби мирного порозуміння розбилися об трагічні події на Волині 1943 р. В усіх підручниках, які торкаються цієї теми, волинські події описані доволі побіжно як констатація факту самого конфлікту, в основі якого лежали давні історичні протиріччя між поляками й українцями, що загострилися в умовах війни й були в значній мірі спровоковані діями німецьких та радянських спецслужб. Відзначаючи набір причин, що призвів до трагічного фіналу, символами якого стали тисячі загиблих й цілком винищені села, автори одного з підручників все ж зазначили, що “історична і реальна справедливість, яка була на боці українців, зіткнулася із непоступливістю польських

недбаніших куточків Європи (*Czubaty J., Stola D. Historia. Podręcznik. Klasa II. Warszawa, 2008. S. 311*). Польські автори часто відмічають диспропорцію між декларуванням тодішньою владою принципу рівності всіх етнічних меншин і реальним станом речей, наводячи факти недостатньої кількості чи відсутності українських шкіл, культурних осередків, проведенням пацифікації (*Kochanowski J. Człowiek i historia. Czasy nowe i najnowsze (XIX i XX wiek). Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. Warszawa, 2004. S. 253*). Серед нездійснених обіцянок, зокрема, вказуються нереалізовані проекти по відкриттю українського університету у Львові та ін. Єдиними легальними закладами української освіти лишалися греко-католицькі духовні семінарії (*Kaczmarek R. Historia Polski (1914–1989). Podręcznik akademicki. Warszawa, 2010. S. 256*). Політичне життя українських земель міжвоєнного періоду в підручниках окреслено існуванням двох політичних течій – поміркованих партій, які входили до складу сейму і визнавали польську владу, домагаючись національно-культурної автономії, та радикальних, представлених ОУН. Більшість авторів визнають її діяльність як терористичну. Ситуація протистояння з владою на території Галичини названо навіть “малою громадянською війною” (*Kochanowski J. Człowiek i historia. Czasy nowe i najnowsze (XIX i XX wiek). Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. Warszawa, 2004. S. 256*). Іншими словами, як зазначає один з авторів, керівники нової польської держави, поширюючи її на давні землі Речі Посполитої, не враховували, що від часів останнього її поділу в свідомості тутешніх мешканців сталися докорінні зміни, з якими потрібно було рахуватися (*Leszek A. Polska i świat. Wspólne dziedzictwo. Podręcznik dla III klasy gimnazium. Radom, 2001. S. 274*).

мешканців краю, які подібно вважали ці терени своєю батьківщиною”³⁶.

Продовженням воєнного конфлікту між українцями й поляками на західноукраїнських теренах в підручниках є операція “Вісла” – насильницька депортація українців з етнічних територій у західні райони та вглиб Польщі. Їй передували обміни територіями між Польщею та СРСР, які супроводжували масові міграційні процеси, що спочатку носили напівдобровільний характер, а згодом переросли в насильницькі акції. Причинами акції, як зазначається в текстах, стало намагання комуністичної влади Польщі створити однаціональну державу, “остаточно вирішивши українське питання”³⁷ і освоїти “віднайдені землі”³⁸. Ця акція супроводжувалася насильницькими діями, вбивствами,

---

³⁶ *Leszek A. Polska i świat. Wspólne dziedzictwo. Podręcznik dla III klasy gimnazium. S. 262.* Лише в невеликій частині польських підручників порушується питання подій на Волині 1943 р. У них, зокрема, наголошується, що війна та окупація загострили конфліктну ситуацію між обома народами (*Radziwiłł A., Roszkowski W. Historia 1939–1956. Podręcznik dla szkół średnich. Warszawa, 2002. S. 94.*) Крайні праві українці, що очолили визвольний рух, поставили за мету побудову одно національної держави, провівши для цього “деполонізацію” Волині та Галичини (*Kozłowska Z., Unger I., Unger P. Historia. Poznajemy przeszłość. Od 1939 do czasów współczesnych. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. T. III. Warszawa, 2005. S. 94–95.*), внаслідок чого загинуло 60–100 тис. поляків (*Kaczmarek R. Historia Polski (1914–1989). Podręcznik akademicki. Warszawa, 2010. S. 478.*) Армія Крайова провадила акції помсти, через які загинуло близько 30 тис. українців, хоча останню цифру автор підручника вважає завищеною, схиляючись до найбільш вірогідного числа – 7,5 тис. загиблих (*Kaczmarek R. Historia Polski (1914–1989).* В іншому підручнику наводиться кількість 20 тис. жертв (*Kochanowski J. Człowiek i historia. Czasy nowe i najnowsze (XIX i XX wiek). Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. Warszawa, 2004. S. 257.*)

³⁷ *Мудрий М., Аркуша О. Історія: Україна і світ. Підручник для 11-го кл. С. 57.*

³⁸ *Пометун О., Гупан Н. Історія України. Підручник для 11-го кл. С. 87; Струкевич О., Дровозюк С. Історія України. Підручник для 11-го кл. С. 18–19.*

спаленнями помешкань. Автори підручників визнають операцію “Вісла” злочином проти людяності та етнічною чисткою. Основним фігурантом цього злочину названо “польську комуністичну владу”, “польську сторону”, хоча й зазначається, що активними учасниками здійснення депортацій виступали поляки – члени терористичних угруповань, які знущалися й деморалізували українське населення³⁹. Ці події, як зазначено в одному з підручників, справили гнітюче відчуття кривди й особистої трагедії у свідомості переселенців та їх нащадків⁴⁰. Взагалі події Другої світової війни та етнічних депортацій післявоєнного періоду залишили глибокий слід в історичній пам’яті обох народів. Однак їх трактування й понині різняться в обох сторін. Українці вважають їх причиною політику Другої Речі Посполитої, поляки ж, підкреслює один із авторів, діяльність організації ОУН і УПА⁴¹.

---

³⁹ Мудрий М., Аркуша О. Історія: Україна і світ. Підручник для 11-го кл. С. 57; Кульчицький С., Власов В. Історія України. Підручник для 11-го кл. С. 22.

⁴⁰ Струкевич О., Дровозюк С. Історія України. Підручник для 11-го кл. С. 22.

⁴¹ Мудрий М., Аркуша О. Історія: Україна і світ. Підручник для 11-го кл. С. 59. Операція “Вісла”, за польськими підручниками, була спричинена діяльністю ОУН-УПА та спрямовувалася на позбавлення її соціальної бази (*Toporek M. Historia Polski w pigulce. Warszawa, 1998. S. 336.*). Втім, зазначено, що примусове переселення, внаслідок якого було переміщено від 100 до 150 тис. українців углиб Польщі й західні її регіони і під час якого загинуло близько 4 тис. людей, стало трагедією для поколінь ні в чому не винних родин (*Topalski J. Historia Polski. Poznań, 2002. S. 422.*). Крім цього, була зліквідована греко-католицька церква – основа духовного життя українців. Автор одного із підручників таким чином, підсумовуючи результати примусового переселення, зазначив, що загальна кількість “добровільно” переселених у брутальний спосіб доходила до 480 тис., а після цього українська проблема перестала існувати для тодішнього польського уряду (*Kochanowski J. Człowiek i historia. Czasy nowe i najnowsze (XIX i XX wiek). Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego. Warszawa, 2004. S. 257.*).

Власне інформацією про операцію “Вісла” в підручниках фактично завершується оповідь про історію українсько-польських взаємин. У хронологічно пізніших сюжетах ця тема відсутня.

У більшості проаналізованих підручників поляки, як представники етносу, народу, представлені в не значній мірі. Їх замінює образ Польщі як держави, й стосунки українців з поляками розглядаються лише крізь призму державну чи політичну. Поляки, як представники етносу, фігурують у текстах хіба лише в статистичних даних, що ілюструють національний склад український теренів географічно й хронологічно. Порівняно з попереднім поколінням українських шкільних підручників, у сучасних виданнях старі радянські категорії, а також етноцентричні конотації не такі очевидні. У них має місце спроба пошуку компромісів, виявлення першопричин конфліктів, уникнення однобічної їх характеристики й безальтернативних оцінок. У цілому ж картина українсько-польських взаємин у вітчизняних підручниках постає у вигляді череди перманентних конфліктів, які змінюють один одного впродовж історичного минулого від боротьби за Червенські міста у середньовіччі до операції “Вісла” у ХХ ст. Власне сюжети про конфлікти подаються як єдина альтернатива відносин обох народів, цілком витісняючи інші їх сторони. Відтак у читача створюється враження засадничої ворожості поляків/Польщі до українства й відсутності іншої альтернативи подібного стану речей.

REFERENCES

1. Bieski, I. & Dąbrowski, M. (2006). *Historia. Szkolny przewodnik*. Bielsko-Biała. [in Polish].
2. Bomsdorf, F. & Bordiuhov, H. (2003). *Uchebnyky istorii: nosytely stereotypov, pamiat o konfliktakh ili istochnyk dlia vzaymoponymaniya. Rossiya i strany Baltii, Tsentralnoj i Vostochnoj Evropy, Yuzhnoho Kavkaza, Tsentralnoj Azii: starye i novye obrazy v sovremennykh uchebnykakh istorii*. Moskva. [in Russian].
3. Burneiko, I., Khlibovska, H., Kryzhanovska, M. & Naumchuk, O. (2017). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9-ho kl*. Ternopil. [in Ukrainian].

4. Choińska-Mika, J., Szlanta, P., & Zielińska, K. (2008). *Historia. Podręcznik dla liceum i technicum. Część druga. Zakres podstawowy*. Warszawa. [in Polish].
5. Czuby, J. & Stola, D. (2008). *Historia. Podręcznik. Klasa II*. Warszawa. [in Polish].
6. Danylenko, V. & Smolnitska, M. (2019). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 11-ho kl*. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Dashkevych, Ya. (1993). Shliakhy podolannia uperedzhen (perekhody normalizatsii polsko-ukrainskykh stosunkiv). *Polsko-ukrainski studii* (Vol. 1: Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svdomist) (Abstracts of papers. 1992, pp. 26–30). Kyiv. [in Ukrainian].
8. Garlicki, A. (1998). *Historia 1815–1939. Polska i świat. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego*. Warszawa. [in Polish].
9. Gładysz, M. & Skupny, Ł. (2002). *Historia. Podręcznik dla klasy I liceum i technikum. Część pierwsza (od Średniowiecza do Nowożytności)*. Gdańsk. [in Polish].
10. Glubiński, T. (1994). *Historia 8. Trudny wiek*. Warszawa. [in Polish].
11. Hisem, O. (2015). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 7-ho kl*. Ternopil. [in Ukrainian].
12. Honcharenko, N. & Kushnarova, M. (2001). Shkola inshuvannia. *Krytyka*, 4 (42), 20–23. [in Ukrainian].
13. Hupan N., Smahin I. & Pometun O. (2015). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 7-ho kl*. Kyiv. [in Ukrainian].
14. Hupan, N., Smahin, I. & Pometun, O. (2016). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 8-ho kl*. Kyiv. [in Ukrainian].
15. *Istorychna osvita v polikulturnomu suspilstvi: vyklyky ta perspektyvy dlia Ukrainy* (Abstracts of papers' 2010). (2011). Kyiv. [in Ukrainian].
16. Janmaat, J. G. (2007). The "Ethnic Other" in Ukrainian History Textbooks: The Case of Russia and the Russians. *Compare: a Journal of Comparative Education* (Vol. 37), 3, 307–324. [in English].
17. Kaczmarek, R. (2010). *Historia Polski (1914–1989). Podręcznik akademicki*. Warszawa. [in Polish].
18. Kasianov, G. (2002). Rewriting or Rethinking? Contemporary Ukrainian Historiography and Nation-Building. In Taras Kuzio & Paul D'Aniery (ed). *Dilemmas of State-led National Building in Ukraine*. Westport. [in English].
19. Khlіbovska, H., Naumchuk, O., Kryzhanovska, M., Hyrych, I. & Burneiko, O. (2019). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 11 kl*. Ternopil. [in Ukrainian].

20. Kochanowski, J. (2004). *Człowiek i historia. Czasy nowe i najnowsze (XIX i XX wiek). Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego*. Warszawa. [in Polish].
21. Koztowska, Z., Unger, I. & Unger, P. (2005). *Historia. Poznajemy przeszłość. Od 1939 do czasów współczesnych. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego*. Warszawa. [in Polish].
22. Kucharczuk, G., Milczarek, P. & Robak, M. (2003). *Przez tysiąclecia i wieki. Cywilizacje nowożytności. Kl. 2 gimnazjum*. Warszawa. [in Polish].
23. Kulchytskyi, S. & Vlasov, V. (2018). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 10-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
24. Kulchytskyi, S. & Vlasov, V. (2019). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 11-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
25. Kulchytskyi, S. & Liebedieva, Yu. (2010). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 10-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
26. Leszek, A. (2001). *Polska i świat. Wspólne dziedzictwo. Podręcznik dla III klasy gimnazjum*. Radom. [in Polish].
27. Mudryi, M. & Arkusha, O. (2018). *Istoriia: Ukraina i svit. Pidruchnyk dlia 10-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
28. Mudryi, M. & Arkusha, O. (2019). *Istoriia: Ukraina i svit. Pidruchnyk dlia 11-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
29. Mysan, V. (2010). *Vstup do istorii Ukrainy. Pidruchnyk dlia 5-ho klasu.* Kyiv. [in Ukrainian].
30. Pometun, O. & Hupan, N. (2011). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 11-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
31. Pometun, O. & Hupan, N. (2018). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 10-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
32. Pometun, O., Hupan, N. & Smahin, I. (2017). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
33. Pometun, O., Kostiuk, I. & Maliienko, Yu. (2013). *Istoriia Ukrainy (vstup do istorii)*. Kyiv. [in Ukrainian].
34. Radziwiłł, A. & Roszkowski, W. *Historia 1939–1956. Podręcznik dla szkół średnich*. Warszawa. [in Polish].
35. Reient, O. & Malii, O. (2009; 2017). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
36. Reient, O. & Malii, O. (2010). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 10-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
37. Sereda, V. (2000). Vplyv polskykh ta ukrainskykh shkilnykh pidruchnykyv z istorii na formuvannia polsko-ukrainskykh etnichnykh stereotypiv. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna*, (35–36), 387–399. Lviv. [in Ukrainian].

38. Sereda, V. (2003). Konstruiuvannia obrazu inshoho ta istorychnoi identychnosti v Ukraini i Polshchi: porivnialno-tekstualnyi analiz shkilnykh pidruchnykh z istorii. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva. Zbirnyk naukovykh prats*, pp. 270–276. Kharkiv. [in Ukrainian].
39. Sereda, W. (2006). Święta historyczne i bohaterowie narodowi w świadomości mieszkańców Doniecka i Lwowa. In Jarosław Moklak (Ed). *Ukraina Nowa*, 2, 109–122. Kraków. [in Polish].
40. Shchupak, I., Piskariova, I. & Burlaka, O. (2018). *Vstup do istorii*. Kyiv. [in Ukrainian].
41. Shvydko, H. & Chornobai, P. (2016). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 8-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
42. Shvydko, H. (2008). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 8-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
43. Smolii, V. & Stepankov, V. (2015). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 7-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
44. Sorochnyńska, N. & Hisem, O. (2017). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9-ho kl.* Ternopil. [in Ukrainian].
45. Sorochnyńska, N. & Hisem, O. (2019). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 11-ho kl.* Ternopil. [in Ukrainian].
46. Strukevych, O. & Drovoziuk, S. (2019). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 11-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
47. Strukevych, O. (2009). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
48. Strukevych, O. (2016). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 8-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
49. Strukevych, O., Romaniuk, I. & Pirus, T. (2008). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 8-ho klasu.* Kyiv. [in Ukrainian].
50. Sviderskyi, Yu., Ladychenko, T. & Romanyshyn, N. (2007). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 7-ho klasu.* Kyiv. [in Ukrainian].
51. Topalski, J. (2002). *Historia Polski*. Poznań. [in Polish].
52. Toporek, M. (1998). *Historia Polski w pigulce*. Warszawa. [in Polish].
53. Turchenko, F. (2010). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 10-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
54. Turchenko, F. & Moroko, V. (2017). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].
55. Tusiewicz, R. (2002). *Historia Polski od A do Z. Repetytorium*. Warszawa. [in Polish].
56. Udod, O. (Ed.). (2013). *Ukrainsko-polske spivrobotnytstvo v haluzi istorychnoi osvity: Materialy ta dokumenty ukrainsko-polskoi komisii*

ekspertiv z udoskonalennia zmistu shkilnykh pidruchnykiv z istorii ta heohrafii (1993–2013). Kyiv. [in Ukrainian].

57. Vlasov, V. (2015). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 7-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].

58. Vlasov, V. (2016). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 8-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].

59. Vlasov, V. (2017). *Istoriia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].

60. Vlasov, V. (2018). *Vstup do istorii. Pidruchnyk dlia 5-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].

61. Vlasov, V. & Danylevska, O. (2002). *Vstup do istorii Ukrainy. Pidruchnyk dlia 5-ho kl.* Kyiv. [in Ukrainian].

62. Vlasov, V. & Danylevska, O. (2010). *Vstup do istorii Ukrainy. Pidruchnyk dlia 5-ho klasu.* Kyiv. [in Ukrainian].

63. Wojcechowski, G. (2001). *Historia. Podręcznik dla gimnazium.* Poznań. [in Polish].

64. Yakovenko N. (2002). Polshcha ta poliaky v shkilnykh pidruchnykakh istorii, abo vidlunnia davnoho i nedavnoho mynuloho. In Yakovenko N. *Paralelnyi svit. Doslidzhennia z istorii uiavlen ta idei v Ukraini XVI–XVII st.* Kyiv. [in Ukrainian].

65. Yakovenko, N. (1997). Braty/vorohy abo poliaky ochyma ukrainsia XVII–XVIII stolit. *Nezalezhnyj kulturolohichnyi chasopys “Ī”*, (10), 156–167. [in Ukrainian].

66. Zashkilniak, L. (2009). Istoriia “svoia” i istoriia “chuzha”. *Krytyka*, 9–10, 143–144. [in Ukrainian].

67. Zashkilniak, L. (2011). Obraz Polshchi i poliakiv u suchasniï Ukraini. *Problemy slovianoznavstva*, (60), 63–72. [in Ukrainian].

Svitlana Baturina

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History)

Researcher, Department of Ukrainian historiography

Institute of history of Ukraine NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine),

baturina@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0835-7189>

UKRAINIAN-POLISH RELATIONS IN UKRAINIAN HISTORY TEXTBOOKS

The article presents an analysis of current school textbooks for the purpose of presenting in them the history of relations between Ukrainians

and Poles during the long period from the Middle Ages to the middle of the XX century. Among the main objectives of the publication is to track changes that have (or have not) occurred in the perception and relationship of the nearest neighbor, compared to the previous generation of Ukrainian textbooks. How do they represent the Poles, the Polish state and the common past from the Middle Ages to the present? The school textbooks for grades 5–11 were taken into account, which received recommendations for teaching in secondary schools.

It is noted that the Poles and Poland appear in the textbooks during certain historical periods, each of which is highlighted in the textbooks by specific economic, political and social factors: the Middle Ages – dynastic contacts and militaristic conflicts between the Polish kings and Russians; XIV – first half of XVI c. – the Commonwealth period from the subordination by Poland the territory of the Galicia-Volyn principality and the former territories of Russia to Khmelnytskyi war; the end of XVIII–XIX c. – from the Koliivshchyna to the restoration of the Polish state; period of the twentieth century. Common feature for all these periods, despite the specifics and uniqueness, is the existence of conflict. The history of Poland and the Ukrainian-Polish relationship is actualized in textbooks almost exclusively because of a confrontation between the two nations in the political or military aspects.

In most of the textbooks Poles, as representatives of the ethnic group are represented to a very small extent. They are replaced by the image of Poland as a state, and the relations of Ukrainians with the Poles are considered only through the prism of state or political. The Poles, as representatives of the ethnic group, appear in the texts, except in statistics, illustrating the national composition of the Ukrainian territories geographically and chronologically. Compared to the previous generation of Ukrainian school textbooks, in modern editions old Soviet categories and ethnocentric connotations are not so explicit. Authors attempt to find compromises, identify the root causes of conflicts, avoid their unilateral characterization, and make no alternative assessments.

Key words: Poland, Poles, textbooks, history of Ukraine, image of “other”.